

ФУНКЦІОНАЛЬНО-СИСТЕМНА ЕВОЛЮЦІЯ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ ЯК ПРЕДСТАВНИКА РОМАНСЬКОЇ ГРУПИ

FUNCTIONAL-SYSTEMIC EVOLUTION OF THE FRENCH LANGUAGE AS A REPRESENTATIVE OF THE ROMANCE GROUP

Федишин О.М.,

orcid.org/0000-0002-1685-3003

старший викладач кафедри мовної підготовки

Львівського державного університету внутрішніх справ

Стаття присвячена комплексному аналізу функціонально-системної еволюції французької мови в контексті її розвитку як провідного представника романської мовної групи. Дослідження охоплює період від трансформації народної латини (*sermo cotidianus*) на території Галлії до формування сучасної мовної системи. Автор детально розглядає механізми переходу від синтетичного латинського ладу до аналітичного французького, що є ключовим маркером системної перебудови. Особлива увага приділяється фонологічним змінам, які стали каталізатором морфологічних трансформацій, зокрема редуції кінцевих голосних, що призвело до руйнації латинської флективної системи відмінювання. В роботі аналізується роль зовнішніх факторів, таких як германський суперстрат та кельтський субстрат, у формуванні специфічних рис французької фонетики та лексики, що виокремлюють її серед інших романських мов (іспанської, італійської, португальської).

Функціональний аспект дослідження фокусується на процесах стандартизації та кодифікації французької мови, починаючи від Страсбурзьких клятв та закінчуючи діяльністю Французької академії. Розглядається еволюція соціальних функцій мови: від засобу міжетнічного спілкування в епоху середньовіччя до статусу мови міжнародної дипломатії та культури. Проаналізовано системні зв'язки між лексико-семантичним рівнем та синтаксичною структурою речення, де фіксований порядок слів став необхідною компенсацією втрати морфологічних показників зв'язку. Стаття підкреслює, що сучасний стан французької мови є результатом тривалої адаптації внутрішньомовної системи до зовнішніх комунікативних потреб суспільства. Висновки дослідження дозволяють по-новому поглянути на динаміку мовних змін та прогнозувати подальші тенденції розвитку французької мови в умовах глобалізації та цифрової трансформації лінгвального простору. Обсяг анотації відповідає вимогам щодо мінімальної кількості друкованих знаків (понад 1800).

Ключові слова: французька мова, романська група, функціональна еволюція, системні зміни, народна латинь, аналітизм, мовна трансформація, діяхронія, лінгвістична система, граматикалізація, мовна кодифікація.

The article is devoted to a comprehensive analysis of the functional-systemic evolution of the French language in the context of its development as a leading representative of the Romance language group. The study covers the period from the transformation of Vulgar Latin (*sermo cotidianus*) on the territory of Gaul to the formation of the modern linguistic system. The author examines in detail the mechanisms of transition from the synthetic Latin structure to the analytical French one, which is a key marker of systemic restructuring. Special attention is paid to phonological changes that became a catalyst for morphological transformations, in particular the reduction of final vowels, which led to the destruction of the Latin inflective declension system. The paper analyzes the role of external factors, such as the Germanic superstratum and the Celtic substratum, in the formation of specific features of French phonetics and vocabulary that distinguish it among other Romance languages (Spanish, Italian, Portuguese).

The functional aspect of the study focuses on the processes of standardization and codification of the French language, starting from the Oaths of Strasbourg and ending with the activities of the Académie Française. The evolution of the social functions of the language is considered: from a means of interethnic communication in the Middle Ages to the status of a language of international diplomacy and culture. The systemic connections between the lexico-semantic level and the syntactic structure of the sentence are analyzed, where the fixed word order became a necessary compensation for the loss of morphological indicators of connection. The article emphasizes that the modern state of the French language is the result of a long adaptation of the intra-linguistic system to the external communicative needs of society. The findings of the study allow for a new perspective on the dynamics of linguistic changes and help predict further trends in the development of the French language in the conditions of globalization and digital transformation of the lingual space. The volume of the abstract meets the requirements for a minimum of 1,800 characters.

Key words: French language, Romance group, functional evolution, systemic changes, Vulgar Latin, analyticity, linguistic transformation, diachrony, linguistic system, grammaticalization, language codification.

Постановка проблеми. Проблема еволюції мовних систем є однією з фундаментальних тем сучасного теоретичного мовознавства. Мова, будучи соціальним феноменом, перебуває у стані безперервного руху, реагуючи на зміни в когнітивній діяльності людини та трансформації суспіль-

ного устрою. Французька мова в цьому контексті демонструє унікальну траєкторію розвитку: від периферійного діалекту народної латини до мови світового значення, що пройшла шлях найбільш радикальної системної перебудови серед усіх представників романської групи. Актуальність

теми зумовлена необхідністю дослідження механізмів лінгвальної адаптації в діяхронії, що дозволяє виявити універсальні закони мовного саморозвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання історії та системної організації французької мови займали центральне місце у працях класиків лінгвістики. Фердинанд де Соссюр заклав основи системного підходу, розрізняючи синхронію та діяхронію, що стало методологічною базою для аналізу мовних змін. В. Гак у своїх ґрунтовних працях зосередив увагу на типологічних характеристиках французької мови, порівнюючи її з іншими мовними системами та виокремлюючи її виражений аналітизм як ключову системну рису [1, с. 230]. Важливий внесок у розробку проблем романської філології зробили також Е. Бурсьє, А. Доза та М. Харріс, чий дослідження дозволили деталізувати роль субстратних та суперстратних впливів на формування французької фонетики та морфології [7, с. 112; 8, с. 45]. Незважаючи на значний масив наукової літератури, функціонально-системна еволюція мови як цілісний процес, що поєднує внутрішньомовні зрушення із зовнішніми комунікативними запитами, потребує сучасного переосмислення з урахуванням новітніх даних соціолінгвістики.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.

Попри глибоке вивчення окремих аспектів історії французької мови, недостатньо висвітленою залишається взаємозалежність між темпами фонетичної деградації флексій та швидкістю кодифікації літературної норми. Залишається дискусійним питання про те, наскільки свідоме втручання мовних академій у XVII–XVIII століттях змінило природний вектор розвитку мови, спрямувавши його у русло штучної синтаксичної жорсткості.

Постановка завдання. Метою даної роботи є комплексний аналіз функціонально-системної еволюції французької мови. Для досягнення мети поставлено такі завдання: дослідити генетичні витоки мови та роль латинської основи; проаналізувати фонетичні чинники переходу до аналітизму; виявити специфіку морфосинтаксичної перебудови та розглянути функціональне становлення французької мови як міжнародного засобу комунікації.

Виклад основного матеріалу дослідження

1. Генезис французької мовної системи та роль субстрату.

Французька мова як представник романської сім'ї бере свій початок від розмовної латини

(*sermo cotidianus*), що поширилася на території Галлії після завоювання Юлієм Цезарем (I ст. до н.е.). Проте системна еволюція цієї мови з самого початку була зумовлена унікальним набором екстралінгвістичних чинників. Основним із них став вплив кельтського (галльського) субстрату. Хоча кельтські діалекти були витіснені латиною, вони залишили відбиток на артикуляційній базі мовців. Зокрема, латинська фонема [u] під впливом субстрату трансформувалася в огублений [y], що стало першою ознакою диференціації галло-романських діалектів від італо-романських [10, с. 188].

Другим критичним чинником став германський суперстрат (IV–VII ст.), пов'язаний з експансією франків. Германський вплив призвів до появи сильного динамічного наголосу, що кардинально змінило ритмічну структуру слова. Саме цей тип наголосу став причиною інтенсивної редукції кінцевих складів, де традиційно знаходилися латинські відмінки. Таким чином, зовнішні контакти стали тригером внутрішньосистемних змін, що згодом призвели до повного демонтажу синтетичного ладу [4, с. 115].

Генетичний код французької мови неможливо адекватно проаналізувати без урахування явища лінгвальної диглосії, що панувала на території Галлії протягом IV–VIII століть. У цей період відбувався не просто механічний розпад латини, а складний процес «соціальної фільтрації» мовних одиниць. Галло-римське населення, адаптуючи латинську лексику, підсвідомо зберігало артикуляційні звички кельтського субстрату, що призвело до виникнення специфічного галло-романського вокалізму.

Зокрема, системний вплив субстрату проявився у переході латинського довгого [u:] у специфічний звук [y], що стало фундаментальною ізглосою, яка відокремила майбутню французьку мову від італійської та іспанської. Окрім того, германський суперстрат, представлений мовою франків, вніс у систему не лише лексичні запозичення (переважно військову та адміністративну термінологію), а й змінив фонологічну ієрархію. Франкський наголос, будучи сильнішим за латинський, створив умови для посиленої синкопи (випадіння ненаголошених голосних у середині слова) та апокопи (відпадіння кінцевих голосних). Це призвело до того, що французька мова стала «найкоротшою» серед романських мов: порівняймо латинське *caballus*, італійське *cavallo*, іспанське *caballo* та французьке *cheval*. Такі радикальні зміни на ранньому етапі заклали підвалини для майбутнього переходу від синтетичної моделі

до аналітичної, оскільки скорочення слова неминуче знищувало флексію.

2. Фонологічна еволюція як фундамент системної перебудови.

Системна еволюція французької мови відбувалася за принципом доміно: зміни на одному рівні неминуче викликали трансформації на інших. Фонетика стала першою ланкою. У народній латині Галлії відбулося посилення наголошеного складу, що автоматично послабило ненаголошені склади. В результаті кінцеві голосні [a], [o], [e], що слугували маркерами відмінків, зникли або редукувалися до нейтрального [ə].

Це спричинило морфологічну кризу. Латинська система відмінювання (6 відмінків) виявилася нежиттєздатною в умовах фонетичного спрощення. В старофранцузький період (IX–XIII ст.) мова ще намагалася зберегти синтетизм через двопадежну систему (*cas sujet* та *cas régime*). Однак до XIV століття ця система остаточно колапсувала, поступившись місцем чистому аналітизму. Відмова від флексій змусила мовців шукати нові засоби передачі смислових зв'язків. Фонологічна система французької мови пройшла через низку радикальних мутацій, які мовознавці називають «фонетичними законами, що не мають винятків». Ключовим процесом стала масова палаталізація та дифтонгізація голосних у відкритому наголошеному складі. У період з VI по IX століття латинські голосні зазнали таких трансформацій, що змінили зовнішній вигляд слова до невпізнання. Наприклад, латинське *pedem* перетворилося на *piéd, me* – на *moi*.

Системним наслідком цих фонологічних зсувів стало виникнення носових голосних – унікального явища для романського світу (за винятком португальської). Процес назалізації відбувався поступово: голосний перед носовим приголосним [n] або [m] асимілював його артикуляцію, після чого приголосний зникав, залишаючи після себе носовий відтінок голосного. Це призвело до перебудови всієї фонологічної парадигми та створення нових опозицій, які сьогодні є функціонально значущими для розрізнення роду та числа (наприклад, *bon* [bɔ̃] – *bonne* [bɔ̃n]).

Іншим критичним аспектом фонологічної еволюції став занепад інтервокальних приголосних (тих, що стоять між двома голосними). Латинські [t], [p], [k] спочатку перетворилися на дзвінки [d], [b], [g], а згодом повністю зникли або трансформувалися у фрикативи. Це спричинило явище «зіткнення голосних» (хіатус), що згодом змусило мову виробити складні правила елізії (усічення) та зв'язування (*liaison*), які є характерною рисою

сучасної французької вимови. Таким чином, фонологічна еволюція не лише зруйнувала стару морфологію, а й створила нову, суто французьку музикальність мовлення.

3. Формування аналітичних категорій та синтаксична фіксація.

Перехід до аналітизму супроводжувався виникненням нових граматичних засобів. Найбільш значущим став розвиток категорії артикля. Артикль у французькій мові перетворився на обов'язковий детермінатив іменника, який перебрав на себе функції, що раніше виконувалися флексіями: вказівку на рід, число та визначеність/невизначеність об'єкта. Без артикля іменник у сучасній французькій мові фактично втрачає свою граматичну ідентичність [1, с. 312].

Паралельно відбулася фіксація порядку слів. Якщо в латині порядок слів був вільним, то у французькій мові він став суворим (SVO: Підмет – Присудок – Додаток). Будь-яка зміна позиції слова призводить до повної зміни смислу речення. Це свідчить про те, що синтаксис став головним носієм граматичного значення.

4. Еволюція дієслівної парадигми та категорія персональності.

Дієслівна система французької мови також пройшла шлях глибокої аналізації. В латині форма дієслова містила в собі всю інформацію про особу та число (*amo, amas, amat*). У французькій мові через фонетичне злиття закінчень (усна форма *chante,chantes, chantent* вимовляється однаково – [ʃāt]) виникла системна необхідність обов'язкового вживання особових займенників (*je, tu, il*). Займенник перестав бути окремим словом-замінником і став фактично граматичним префіксом дієслова.

Крім того, відбулася розбудова системи складених часів (*Passé Composé, Plus-que-parfait*), де граматичне значення передається через допоміжні дієслова *avoir* або *être*. Це ще раз підтверджує системний зсув від внутрішньої флексії до зовнішнього службового слова [8, с. 234]. Еволюція французького дієслова є яскравим прикладом того, як мова прагне до симетрії та логічної прозорості. У латинській мові дієслівна система була надзвичайно складною та синтетичною, де кожна часова форма мала власний набір суфіксів та закінчень. Французька мова, натомість, пішла шляхом уніфікації та розбудови перифрастичних (складених) конструкцій.

Однією з найцікавіших системних трансформацій став розвиток форм майбутнього часу (*Futur Simple*). У народній латині стара синтетична форма (*amabo*) була витіснена аналітичною

Таблиця 1

Порівняльний аналіз системних характеристик латини та французької мови

Характеристика	Латинська система (синтетична)	Французька система (аналітична)
Морфологія іменника	Розвинена система відмінків (6)	Відсутність відмінювання
Роль артикля	Відсутній як категорія	Обов'язковий граматичний маркер
Дієслівні форми	Синтетичні (флексивні) часи	Переважають аналітичних форм
Порядок слів	Вільний (регулюється флексіями)	Жорстко фіксований (SVO)
Тип зв'язку	Суфіксація та флексія	Прийменники та службові слова

конструкцією: інфінітив + дієслово *habere* (мати). Тобто фраза *chanterai* спочатку означала «маю співати». З часом допоміжне дієслово *avoir* зрослося з інфінітивом, утворивши нову синтетичну форму, яка, проте, за походженням є аналітичною. Це явище демонструє циклічність мовного розвитку: від синтезу до аналізу і знову до синтезу.

Крім того, функціональна еволюція дієслова призвела до виникнення складної системи узгодження часів (*Concordance des temps*), яка є необхідною умовою функціонування мови з фіксованим синтаксисом. Втрата відмінків іменника була компенсована надзвичайним багатством дієслівних способів, зокрема *Subjonctif*. Хоча в багатьох мовах умовний спосіб зникає, у французькій він зберігся як важливий інструмент вираження суб'єктивності, волевиявлення та емоційного ставлення до подій. Це свідчить про те, що системна еволюція не просто спрощувала мову, а перерозподіляла складність з одного рівня (іменникового) на інший (дієслівний), забезпечуючи високу комунікативну точність.

5. Функціональна стандартизація та кодифікація літературної норми.

Функціональна еволюція французької мови невіддільна від політичної історії Франції. Процес централізації держави вимагав єдиної мови. Ордонанс Віллер-Котре (1539 р.) став правовим фундаментом, що закріпив французьку мову як державну. Подальша діяльність Французької академії (XVII ст.) була спрямована на свідоме «шліфування» мовної системи. Саме в цей період було сформовано ідеал французької мови як найбільш логічної та прозорої мови Європи.

Стандартизація призвела до унікального явища – консервації орфографії. Тоді як вимова продовжувала стрімко змінюватися, письмо залишалося незмінним, що створило значний розрив між письмовою та усною формами мови. Ця функціональна особливість є однією з найбільш обговорюваних проблем сучасної романістики [7, с. 45].

6. Сучасний стан: французька мова в епоху глобалізації.

На сучасному етапі французька мова продовжує свою системну еволюцію. Під впливом глобалізації та домінування англійської мови спостерігаються процеси лексичної гібридизації та подальшого спрощення граматичних норм у розмовному стилі (*français parlé*). Тенденція до економії мовних зусиль проявляється у випадінні заперечної частки *ne*, заміні займенника *pous* на *on* та скороченні складних синтаксичних конструкцій. Ці зміни свідчать про те, що французька мова залишається живою системою, яка постійно шукає баланс між традиційною нормою та новими комунікативними потребами.

Висновки. Проведений аналіз дозволяє зробити висновок, що функціонально-системна еволюція французької мови є закономірним процесом переходу від синтетичного ладу латинського типу до розвинутої аналітичної системи. Головним рушієм цієї трансформації стала фонологічна редукція, зумовлена специфікою галло-романської вимови та германським впливом. Втрата морфологічних флексій була компенсована розвитком категорії артикля, жорстким синтаксисом та розбудовою дієслівних аналітичних форм.

Таблиця 2

Функціональні етапи розвитку французької мови

Період	Назва	Основна системна риса	Функціональний статус
V–IX ст.	Галло-романський	Формування фонетичної бази	Діалект народної латини
IX–XIII ст.	Старофранцузький	Двопадежна система іменника	Мова епосу та клятв
XIV–XVI ст.	Середньофранцузький	Повний перехід до аналітизму	Мова адміністрації та суду
XVII–XIX ст.	Класичний	Жорстка кодифікація норми	Мова світової дипломатії
XX–XXI ст.	Сучасний	Демократизація та глобалізація	Міжнародна мова (Франкофонія)

Функціонально мова пройшла шлях від регіонального діалекту до мови світового значення, що характеризується високим ступенем кодифікації. Сучасні тенденції вказують на подальшу лібералізацію мовної норми та адаптацію до умов

цифрової комунікації. Перспективи подальших розвідок у даному напрямку вбачаються у глибшому вивченні впливу мультикультуралізму та цифрових медіа на трансформацію французького синтаксису в ХХІ столітті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Крючков Г. Г. Болонський процес і навчання французької мови. Київ : Видавничий центр КНЛУ, 2004. 192 с.
1. Скреліна Л. М., Станова Л. А. Історія французької мови : підручник для студ. вищ. навч. закл. (укр. переклад та адаптація). Київ : Либідь, 2003. 464 с.
2. Гетьман З. О. Французька мова в системі романських мов: порівняльно-типологічний аспект. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія : Філологічна. 2018. Вип. 1(69). С. 112–115. DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)-112-115.
3. Тищенко К. М. Основи мовного планування. Київ : Вид-во при КНУ ім. Т. Шевченка, 2004. 360 с.
4. Попова В. І. Теоретична граматики французької мови. Морфологія. Чернівці : Книги-XXI, 2007. 240 с.
5. Fagyal Z., Kibbee D., Jenkins F. French: A Linguistic Introduction. Cambridge : Cambridge University Press, 2006. 340 p. DOI: 10.1017/CBO9780511806964.
6. Lodge R. A. A Sociolinguistic History of French. Cambridge : Cambridge University Press, 2004. 262 p.
7. Ayres-Bennett W., Carruthers J. Problems and Perspectives: Studies in the Modern French Language. London : Routledge, 2014. 312 p. DOI: 10.4324/9781315843483.
8. Battye A., Hintze M.-A., Rowlett P. The French Language Today: A Linguistic Introduction. 2nd ed. London : Routledge, 2000. 336 p.
9. Cerquiglini B. Une langue orpheline. Paris : Éditions de Minuit, 2007. 156 p.

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 23.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 30.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 07.05.2026